

Ilin Volodymyr, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Kyiv, Ukraine

FORMATION OF PROBLEMS OF GIFTEDNESS AND TALENT IN UKRAINIAN PHILOSOPHICAL HUMANISM

Summary.

The article considers the problem of the formation of the idea of giftedness and talent in Ukrainian philosophy during the Renaissance and Reformation. It is shown that the spread of ideas about a creative, active person was facilitated by the socio-economic progress that began in Ukraine during this period and conditioned the development of national consciousness, education and science. It is emphasized that the sources of the formation of ideas about a creative personality should be sought in the time when the process of the cultural revolution began to unfold on the territory of the ancient Ukrainian state. For the formation of the philosophical thought of Kyivan Rus, its appeal to Hellenic and Byzantine worldview values and intellectual ideas was of great importance. It is noted that a characteristic feature of Kyivan Rus' philosophical thought is the non-perception of the logical-discursive way of thinking characteristic of Western European scholasticism. The affirmation of the principles of goodness, mercy and peace in Kyivan Rus' society actualizes the problem of recognizing the originality of gifted and talented individuals as leaders of cultural progress. It is shown that the idea of giftedness and talent are consonant with the doctrine of apophatism, which asserts the idea of the possibility of knowledge through mystical unity with divine forces. It is substantiated that the development of philosophical thought in Ukraine during the Renaissance is based on the ideology of humanism, due to which the center of "gravity" from ideas about the world is transferred to the study of man, his potentialities, among which giftedness and talent occupy one of the most important places. It is shown that domestic thinkers, relying on the achievements of their predecessors, develop the ideas of humanistic anthropocentrism with its interpretation of man as the highest value, occupying an intermediate position between the sphere of spirit and matter, belonging to two worlds – earthly and heavenly.

Keywords: creativity; giftedness; talent; humanism; person; knowledge.

Прийнято 21 січня 2025 року. Затверджено 20 лютого 2025 року

УДК 37.018.43:005.591.6

DOI: [https://doi.org/10.63437/3083-6433-2025-1\(34\)-05](https://doi.org/10.63437/3083-6433-2025-1(34)-05)

Ковальов Олександр,
старший науковий співробітник,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-1743-2366>

МЕТОДИ І СПОСОБИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Анотація.

У статті розглянуто проблему розвитку вітчизняної освіти в контексті викликів сучасного світу. Показано, що інструментом аналізу перспектив розвитку системи освіти став феномен форсайту, який відображає найбільшу відповідність певної сфери життя до запитів суспільства. Підкреслено, що сутність сучасної системи української освіти полягає в сприянні індивіду повноцінно розвивати в собі обдарування та творчі задатки і сприяти більш успішному їх розкриттю. Поворот у бік гуманітарної методології та практики її реалізації розкривається в суб'єкт-об'єктних відносинах. Їх гуманітарний вимір дає змогу розкрити сутність сучасної людини, розвиток якої пов'язаний з орієнтацією на сучасний світ як суспільство інтелекту, творчості та знання.

Ключові слова: освіта; форсайт; знання; гуманітаристика; суб'єкт-об'єктні відносини; інформація; людина.

Сьогодні у вітчизняній системі освіти розроблено чимало методичних підходів щодо визначення цільових індикаторів, але відсутні чіткі критерії та методики визначення самих напрямів, у яких пропонується «розвивати» українську систему освіти. Якщо ж розглядати міжнародний досвід, то в науковому середовищі та серед управлінців вищої ланки широкої популярності набув феномен форсайту. «Форсайт – це система методів експертної оцінки стратегічних напрямів соціально-економічного та інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, що здатні вплинути на економіку і суспільство в середньо- та довготривалій перспективі» [8]. Метою форсайту є не розв’язання проблем майбутнього, він нічого не прогнозує і не передбачає. Однак на основі сучасних розробок і технологій форсайт здатен вловлювати тенденції розвитку майбутнього світу. Він вказує, які напрями розвитку для країни, регіону або певної сфери, галузі виявляються найбільш перспективними і відповідають запитам індивідів.

Актуальність проблеми форсайту полягає в тому, що на основі різних методик форсайту, у результаті експертних оцінок можна виокремити низку факторів впливу на вітчизняну систему освіти, або форсайт-факторів. Їх можна розподілити на три умовні групи, а саме – форсайт-фактори можливості, загрози і виклику. Фактори можливості, якщо ними скористатися, можуть принести значний успіх системі освіти, змінити якість життя людей.

Важливим показником і характеристикою сучасного освітнього процесу є значне скорочення «знаннєвого» компонента в навчанні. Вважається, що наразі освіта має спрямовувати навчальний процес не на накопичення знань, а на розвиток понятійного мислення, креативних здібностей, надавати досвід реалізації науково-дослідницьких проєктів, формування навичок роботи з сучасними технологіями в різних сферах життєдіяльності. На думку певних західно-європейських педагогів, така система освіти (насамперед середньої) вважається найкращою у світі. Сьогодні немає сенсу перевантажувати учнів великою кількістю даних про основи різних наук. Найголовніше в сучасній освіті – це функціональна грамотність, тобто вміння користуватися довідниками і електронними ресурсами, за допомогою яких можна знайти необхідну інформацію [1, с. 7].

Потрібно зазначити, що адаптація має винятково важливе значення, оскільки її компетенція виходить далеко за межі механічного виконання звичних операцій: сформована адаптивна компетенція означає бажання і здатність змінювати базові знаннєві компетенції та постійно розширювати межі власного досвіду. Окрім того, вона слугує «необхідною основою для формування здатності переносити отримані знання і навички в нові умови й застосовувати їх для розв’язання нових навчальних завдань в новому контексті» [2, с. 13], – зазначає відомий бельгійський увчений-педагог Е. де Кортє.

Суттєвим показником можливості реалізації практики форсайту є використання мережевих форм навчання. За їх використання студент (учень) «не прив’язаний» до однієї освітньої організації, а проходить навчання з тієї чи іншої дисципліни, самостійно обираючи заклад освіти або місце практики з-поміж тих, що входять в обрану ним «мережу». Мережеві форми навчання – це спільна реалізація освітньої програми декількома організаціями, що здійснюють освітню діяльність. За потреби передбачається залучення неосвітніх організацій, проте саме ті, що мають необхідні для навчання ресурси. Мережева форма навчання надає можливість реалізації академічної мобільності науково-педагогічним працівникам і студентам, зокрема за допомогою реалізації партнерських освітніх програм з іноземними університетами, асоціаціями університетів та іншими освітніми закладами [6, с. 71].

Важливим показником сучасного освітнього процесу є реалізація переходу системи вищої освіти до практико-орієнтованої дуальної моделі навчання. Дуальне навчання передбачає, що теоретична частина підготовки відбувається в закладі освіти, а практична – на виробництві або фірмі. Для цього потрібно застосовувати досвід соціоніки, відповідно до якого використовуються неоднакові підходи в процесі навчання різних типів індивідів. У контексті теорії соціоніки кожна людина від народження володіє певним типом психіки, який залишається незмінним упродовж усього життя. Знання психотипів індивідів дозволяє створити навчальні групи, де

зібрані ті, хто навчається, зі схожими властивостями мислення, емоцій і сприйняття інформації. Розроблення навчальних програм з урахуванням відмінностей психотипів конкретних учнів (індивідів) дає змогу істотно підвищити якість їхнього навчання.

Доцільно також враховувати сутність освіти як особистісний капітал людини і людських спільнот, оскільки саме він забезпечує справжній прогрес суспільства та запобігає суперечностям і кризовим явищам у ньому. Без володіння особистісно-творчим потенціалом, креативними ресурсами розвитку особистості, становлення людей, які досягають поставлених цілей і впевнено вдивляються в майбутнє, є неможливим. У цьому контексті зазначити: підкреслюючи особливу значущість особистісного чинника, який визначає підхід людини до інших людей, варто виділити завершальний елемент сучасної конфігурації освіти – ціннісну складову економічної вираженості освіти, що виявляє її толерантну спрямованість. Толерантність є сьогодні центральною цінністю освіти [3, с. 9].

Значення толерантності в освіті полягає в сприянні розумінню процесів, які відбуваються в соціально-культурному житті. Цивілізація на сьогодні вражена кризою розуміння. Ми знаємо дедалі більше, але часто вже не здатні цього зрозуміти. Нам потрібно зрозуміти, що погляд на сутність освіти сьогодні, як ніколи раніше, є похідним від поглядів на суспільство і його цілі. Цілі, як демонструє соціальна практика, нерідко формуються досить розмито, насамперед через нашу нездатність всебічно (з теоретично обґрунтованих і філософських позицій) осмислити і зрозуміти кардинальні зміни, що відбуваються як у самому соціумі, так і серед людей, які в ньому діють.

На сьогодні розуміння – це складний процес міжособистісної взаємодії у світі інформації та знання. Інформація, якщо вона належним чином концептуалізована і передана, забезпечує певну зрозумілість, але цього недостатньо для розуміння. Існує два типи розуміння: інтелектуальне (об'єктивне) і людське інтерсуб'єктивне розуміння. Інтелектуальне розуміння здійснюється через зрозумілість інформації та її пояснення. Це необхідний, але недостатній елемент. Справжнє розуміння завжди інтерсуб'єктивне, адже передбачає пізнання суб'єктом іншого суб'єкта. Воно неодмінно включає процес емпатії, ототожнення себе з іншим, вимагає відкритості, поваги й уважного ставлення [7].

У сучасному розумінні освіта – це соціальне явище, що постає способом становлення і визначення способів особистісної самореалізації індивіда в суспільстві. Розуміння освіти в XXI ст. у такому контексті – це стратегія творчості, нестереотипного самовираження, самопрояву, самореалізації, насамперед на особистісному рівні.

Набуття людиною самої себе є можливим лише через становлення в ній особистісно-творчого начала як такого потенціалу, що сприяє її внутрішньому самовдосконаленню протягом усієї свідомої життєдіяльності. Вихідним пунктом початку руху на шляху вдосконалення і вступу на цей шлях завдяки власній освіченості є здатність до реалізації вибору. Його усвідомленість засвідчує сформованість у людини особистісного начала (це і є друге – духовно-культурне, а не біологічне її народження) як практично здійснюваної індивідуально-творчої траєкторії розвитку. Варто підкреслити, що реалізовуватися це має впродовж усього життя людини, яке постає як перманентний рух (з цілком зрозумілими зупинками, періодами криз, перервами для «відпочинку», накопичення сил та осмислення того, що вже зроблено) до все нових і нових особистісних та життєвих досягнень. Це є підтвердженням постійного процесу самоосвіти і самореалізації людини, яка здатна в складній, спонтанній, динамічній і нерівноважній реальності самостійно розв'язувати проблеми, що виникають. Саме постійний вихід людини на нові рівні людського і особистісного розвитку дасть їй змогу породжувати високі смисли власної діяльності. Ідеали освіти збігаються з ідеалами філософії – істиною, красою, добром, людяністю тощо. У такому контексті освітній процес – це спосіб ствердження людської унікальності та неповторності, тобто того, що ми визначаємо як особистісне начало в людині.

Таким чином, суть сучасної освіти полягає в тому, щоб допомогти індивіду по-справжньому розгорнути в собі творчі задатки і сприяти більш успішному їх розкриттю, оскільки в наш час

постійно змінюється безпосереднє середовище людської життєдіяльності, і людина змушена адаптуватися не до стабільного світу, а до світу, який повсякчас змінює свій зміст і вимоги.

Постає питання: як це зробити? У знаходженні відповіді і полягає проблема сучасної освіти. Насамперед потрібно визначити нові орієнтири, сутність яких полягає у вивченні та розгортанні інших моделей і можливостей освіти. Ідеться про поєднання «розсіяних», диференційованих знань, що є результатом досліджень у природничих науках (для осмислення місця людини в світі) зі знаннями, накопиченими гуманітарними науками, які проливають світло на багатомірність і складність людини. До такого роду наукового знання необхідно інтегрувати неоціненний внесок гуманітарного знання і культури загалом. Варто зауважити, що актуальним на сьогодні є різкий поворот в бік гуманітарної методології та практики її реалізації. Практика в гуманітарному пізнанні – це не те саме, що практика в природознавчому пізнанні, де основою є суб'єкт-об'єктні відносини. У цьому розумінні об'єкт завжди відокремлений від суб'єкта, що також характеризує суб'єкта як неповного й хаотично визначеного [5, с. 21–22].

Практика у сфері гуманітарної пізнавальної діяльності специфічна тим, що, розкриваючись у суб'єкт-суб'єктних відносинах, вона пов'язана зі збагаченням суб'єкта соціокультурної (гуманітарної) діяльності новими аспектами складних взаємин між цим суб'єктом і вже суб'єктивованим навколишнім середовищем. Інакше кажучи, навколишнє середовище виступає вже не об'єктом, а продовженням суб'єкта. Воно наповнюється особистісним самовираженням, яке формує в ньому дійсного суб'єкта процесу гуманітаризації. У такій картині реальності пізнання поступається місцем осягненню смислів як вищою формою особистісного самовираження. Спираючись на сказане, можна дійти висновку, що практичне вимірювання, яке реалізується в гуманітарному пізнанні (осягненні), визначається як постійне утвердження новизни в цих практичних зв'язках. Практика гуманітарного пізнання не є розкриттям змісту науки як середньостатистичного висновку. Однак факт гуманітарної пізнавальної діяльності запроваджує унікальний зміст на рівні особистісного осягнення. Визнання цього факту засобом розкриття навколишньої дійсності стає частиною змісту сучасної наукової картини світу. Це створює специфічні труднощі в її розкритті, оскільки потрібно виявляти неповторність світу, а не задовольнятися його усталеним станом. Оскільки сьогодні в науці на передній план виходить гуманітарна складова, то на картину світу, безсумнівно, її очікує конструктивне переосмислення [4].

Важливість гуманітаристики полягає також у тому, що лише за допомогою її смислових, епістемологічних можливостей можна розкрити сутність сучасної людини, адже розвиток людини як складної системи пов'язаний із задоволенням її комунікативно-когнітивних потреб. Окрім потреб, що пов'язані з виживанням і соціалізацією, людина стала більш чітко усвідомлювати потребу в самоактуалізації та самоздійсненні. Останнє засвідчує актуальність суб'єкт-суб'єктного (а не суб'єкт-об'єктного) підходу, що розробляється у філософії освіти. Його реалізація можлива за умови оволодіння значним обсягом знань. Однак потрібно враховувати, що ці знання створили умови для людини бути рефлексивною, усвідомлюючою власні потреби і цінності, вільною у прийнятті рішень. На думку Е. Гідденса, однією з особливих рис сучасного суспільства є рефлексивне засвоєння знання. Рефлексивність розуміють як постійний перегляд соціальної реальності в контексті нової інформації, що посилює актуальність і значущість суб'єкта освітнього процесу – мислячої, знаючої особистості.

У процесі реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин важливою перешкодою постає така глобально відтворена реальність, що формується внаслідок досягнень сучасних технологій. Їхня небезпека полягає в тому, що відтворена ними глобалістика здійснює також глобально виражений динамічний, нерівноважний стан. Вчені вважають, що нині НБІКС-технології (тобто нано-, біо-, інформаційні, когнітивні та соціальні технології) вперше за всю історію існування людства здатні охопити систему суспільних відносин, що є основою духовно-культурної складової нашого земного буття. Людству нав'язують підміну дійсних суб'єкт-суб'єктних відносин моделями, в яких глобалістика витісняє справжні людські цінності, виступаючи посередником між людиною та соціальним середовищем і зміщуючи це середовище за межі автентичних між-

людських зв'язків. За цих умов одна з найважливіших проблем сучасної освіти полягає в тому, щоб визначити місце штучного (рукотворного) середовища як чітко відтворюваного засобу реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин. Ціллю такого розвитку залишається людина, яка постійно розвивається і вдосконалюється, а також цілеспрямовано і осмислено займає чільне місце в суб'єкт-суб'єктних відносинах, що формуються. Вектор цих практичних перетворень має бути спрямованим у бік становлення солідарно вираженої (або нової колективістської) взаємодії в суспільстві [9].

Таким чином, вітчизняна освіта нині перебуває в процесі інноваційного розвитку, що охоплює інноваційні методики і практики навчання. До них належать форсайти як феномени впливу на освіту, суб'єкт-об'єктний підхід, що розробляється у філософії освіти, а також гуманітаристика – як умова розкриття смислових можливостей сучасної освіти. Сучасний світ постає перед нами як суспільство інформації та знання. Концептуалізація феномену «суспільство знань» головними детермінантами життя сучасної людини виокремлює науку, інноваційні технології, до яких належать генна інженерія, біо- і нанотехнології. Домінування інформації та знання стає передумовою і фактором створення нових підходів до проблеми гуманізму, зокрема постає проблема вдосконалення природи людини. Саме освіті належить визначити зміст і значення таких пропозицій стосовно перспектив подальшого існування людини.

Використані літературні джерела

1. Калініна Л. М., Косик В. М. Інформатизація освіти і зародження нового освітнього середовища як основи нової української школи. *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 2017. № 4. С. 3–8.
2. КORTE Е. Інноваційні перспективи навчання і викладання в сфері вищої освіти. *Питання освіти*. 2014. № 3. С. 10–21.
3. Кремень В. Г. Сучасне мислення й освіта: методологічний концепт. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 3. С. 5–14.
4. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2008. 424 с.
5. Ліпін М. В. Освіта в модифікаціях сучасного світу: монографія. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2018. 340 с.
6. Васильєва Т. А. та ін. Цифрові технології в освіті: сучасний досвід, проблеми та перспективи: монографія. Суми: Сумський державний університет, 2022. 150 с.
7. Morin E. Le complexe, ce qui est tissé ensemble. In: Benkirane R. *La Complexité, vertiges et promesses*. Paris: Le Pommier, 2002.
8. Wyzowl. Video Marketing Statistics 2022. 2022. URL: <https://wyzowl.s3.eu-west-2.amazonaws.com/pdfs/Wyzowl-Video-Survey-2022.pdf>.
9. Ільїн В. В., Гальченко М. С., Ліпін М. В., Скринник З. Е., Савчук Н. В., Ковальов О. Г., Федорчук О. А. Методи і принципи філософії у формуванні громадянина України: монографія. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. С. 181.

References

1. Kalinina, L. M. (2017). Informatyzatsiya osvity i zarodzhennya novoho osvitnoho seredovyscha yak osnovy novoyi ukrayinskoyi shkoly [Informatization of education and the emergence of a new educational environment as the basis of a new Ukrainian school]. *Kompyuter v shkoli ta simyi – Computer in school and family*, 4, 3-8. [in Ukrainian].
2. Korte, E. (2014). Inovatsiyni perspektyvy navchannya i vykladannya v sferi vyshchoyi osvity [Innovative perspectives of learning and teaching in the field of higher education]. *Pytannya osvity – Issues of education*, 3, 10-21. [in Ukrainian].
3. Kremen, V. H. (2017). Suchasne myslennya y osvita: metodolohichnyy kontsept [Modern thinking and education: methodological concept]. *Ukrayinskyy pedahohichnyy zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 3, 5-14. [in Ukrainian].

4. Kremen, V. H. & Ilyin, V. V. (2008). *Filosofiya lyudynotsentryzmu v stratehiyakh osvithnoho prostoru* [The philosophy of human-centeredness in educational space strategies]. Kyiv. 424 p. [in Ukrainian].
5. Lipin, M. V. (2018). *Osvita v modyfikatsiyakh suchasnoho svitu* [Education in the modifications of the modern world]. Kyiv. 340 p. [in Ukrainian].
6. (2022). *Tsyfrovi tekhnolohiyi v osviti: suchasnyy dosvid, problemy ta perspektyvy* [Digital technologies in education: modern experience, problems and prospects]. Sumy. 150 p. [in Ukrainian].
7. Morin, E., In R. Benkirane (Ed.) (2002). *Le complexe, ce qui est tisse ensemble*. Paris.
8. Wyzowl (2022). *Video Marketing Statistics 2022*. Retrieved from: <https://wyzowl.s3.eu-west-2.amazonaws.com/pdfs/Wyzowl-Video-Survey-2022.pdf>.
9. Ilin, V. V., Halchenko, M. S., Lipin, M. V., Skrynnyk, Z. E., Savchuk, N. V., Kovalov, O. H., & Fedorchuk, O. A. (2023). *Metody i pryntsypy filosofii u formuvanni hromadianyna Ukrainy* [Methods and principles of philosophy in the formation of a Ukrainian citizen]. Kyiv. P. 181. [in Ukrainian].

Kovalov Oleksandr, Senior Researcher, Kyiv, Ukraine

METHODS OF PRODUCTIVE DEVELOPMENT OF MODERN EDUCATION

Summary.

The article examines the challenges facing the development of modern domestic education in the context of contemporary global changes. It demonstrates that the phenomenon of foresight – reflecting the highest alignment of specific spheres of life with societal demands – has become a crucial tool for analyzing the prospects of the education system's development. Based on expert assessments, foresight factors are conditionally categorized into three groups: opportunities, threats, and challenges.

Among these foresight factors is the implementation of the concept of continuous education in social practice, which involves the ongoing acquisition of new knowledge, information technologies, and digital tools by each individual. The article emphasizes the importance of applying foresight practices within network-based forms of education, which facilitate dynamic academic mobility for both scientific-pedagogical staff and students.

It is noted that the development of educational programs should consider the psychological typologies of specific students, as this significantly improves the quality of education and ensures a deeper understanding of the processes occurring across geopolitical, geoeconomic, and socio-cultural spheres.

The essence of the modern Ukrainian education system is highlighted as enabling individuals to fully develop their talents and creative abilities, thereby promoting their successful realization. The shift towards a humanitarian methodology and its practical application in cognition and educational activities is explored through subject-object relations. This humanitarian approach allows for a deeper understanding of the modern human being, whose development is closely linked to fulfilling communicative and cognitive needs within the context of an information- and digitally-driven reality – an era defined by intelligence, creativity, and knowledge.

Keywords: education; foresight; knowledge; humanitarianism; subject-object relations; information; man.

Прийнято 11 лютого 2025 року. Затверджено 31 березня 2025 року